

Ványai Ambrusról

Nevével először Szerémi György Magyarország romlásáról c. krónikájában találkozunk a Dózsa-féle parasztháború leírása során. Krónikájában a következőket írja: „Rendelt már Székely György trombitásokat, dobosokat. Rendelkezett és felkerekedett Nagytúrról. Vele volt Ványai Ambrus parókus egy csapattal; ez krakkói bacealaureus volt és dühös természetű, mégis tele minden tudománnyal. Amint Székely György táborához érkezett beajánlotta magát. Mivel Székely Györgynek nem volt jegyzője megörült neki.” (...)” És ez az Ambrus pap és jegyző megadta magának a felhatalmazást felszentelni a népet a szent keresztre. A vezér levelet íratott említett jegyzőjével a királyhoz (...)”²⁶

Szerémi munkáját ismertető Székely György ehhez az adathoz a következőt fűzi: „Ambrus dévaványai plébános azonosítható a krakkói magyar tanulók burzójának egykori tagjával, Túrkevey Ambrussal.” /:Ambrósius de Turkewy, Krakkó;Jagelló Könyvtár, 2751.sz. kézirát f.4.:/

Istvánffy Miklós, az utolsó magyar humanista történetíró Magyarország históriáját feldolgozó művében írt a Dózsa-felkelésről is: „És amikor mindenütt elterjedt a hír, hogy a kardinális kinevezte a hadsereg fővezérét, (...) még többen özönlettek mindenünnen, annyira, hogy mint mondják, egy hónapon belül több mint negyvenezren voltak abban az egy táborban, azokon kívül, kik nem kisebb számban voltak Várad, Fehérvár, Kalocsa, Bács és más helyek körül. Mindnyájuknak vörös kereszt volt a mellére varrva, amiért őket közönségesen keresztseknek hívták. Csatlakoztak hozzájuk a kisebb papi rendből valók is, a kispapok, akik mindennap miséztek nagy sokaság előtt.”²⁷

Ez utóbb említett szegény klerikusi réteg tagja volt Ványai Ambrus is, nevét azonban hiába keressük Istvánffynál vagy a XVI. század többi humanista történetírójánál. Életéről és munkásságáról néhány mondattöredéken kívül, alig maradt fenn valami az utókor számára.

Márki Sándor írásában olvashatjuk: „Junius 3.-án csak Mező- vagy Nagy Túrig levő 30 km utat tette meg. E városban egymagában 800-an álltak melléje. Még nevezetesebben gyarapodott serege másnap, mikor útközben dévaványaiak egyesültek vele. Papjok Turkevey Ambrus volt, aki 1493-ban a krakkói egyetemen a teológiából babérkoszorús lett.”²⁸ Márki is Szerémire hivatkozik: „Regestrum bursae Cracoviensis Hungarorum 17. 1.” Szerémi is azt mondja róla, hogy „Bacularius Ikrakouiensis” volt.

A történelmi feljegyzéseken kívül a szépirodalom is megörökítette Ványai Ambrus nevét. Minden olyan író, aki Dózsa parasztháborújával foglalkozik megemlíti; legrészletesebben azonban Gergely Sándor regénytrilógiájában olvashatunk róla. Gergely Sándor Túrkevey Ambrusnak írja és az egész parasztfelkelés történetében fontos szerepet adott neki. Ambrus papot felvilágosult, nagyműveltségű és forradalmi szellemű vezérként szerepelteti. Az író romantikus jellemmel is felruházza, és gáláns kalandokban viszi egy magas rangú nővel.

A parasztháború leverését követően azonban sem a regényből, sem a krónikából, sem más írott forrásból nem értesülünk arról, hogy mi történt Ambrus pappal. Nyomtalanul eltűnik a történelmi események színpadáról.

Amit eddig megtudtunk róla, hogy 1493-ban baccalaureusi tudományos rendfokozatot ért el a krakkói egyetemen, ezt követően Ványán lett plébános, majd a parasztháborúban Dózsa György jegyzője, titkára, esetleg kancellára volt.

Ez idő tájt a krakkói egyetem magyar diákjai között „Amrosius de Thurkewy”, vagyis Túrkevei Ambrus szerepel. Egyelőre még tisztázásra szorul, hogy a Szeréminél szereplő Ványai Ambrus valóban azonos-e Túrkevei Ambrussal. Ez az azonosság szinte megkérdőjelezhetetlen, hiszen nem valószínű, hogy egy időben Ványán és a szomszédos Túrkevéen két magas képzettségű teológus lett volna, amikor az egész országban kevés akadt ilyen.ⁱ

Túrkevei Ambrus neve kétszer is előfordul a krakkói egyetem hallgatóinak névjegyzékében. Egyszer a magyar burzában (diákokthon) lakó diákok kimutatásában „Ambrosius de Turkewy” alakban. A krakkói egyetem anyakönyvében található másik adat szerint az 1501. évi nyári félévre beiratkozott hallgatók névsorában Ambrus neve kissé eltorzítva „Ambrosius Matthei de Thartew” alakban szerepel. Ezek szerint Ambrus 1501-ben még az egyetem hallgatója volt, tehát nem szerezhette már 1493-ban tudományos fokozatot, csak 1501. után.

1501 után a Liber promotionumban (a baccalaureusok jegyzéke) két olyan magyar szerepel, akit Ambrusnak hívtak. Ambrosius de Agria (Eger) 1502, Ambrosius de Corona (Brassó) 1503, magyarul Ambrus Egerből, illetve Ambrus Brassóból. Ez utóbbit ki is zárhatjuk. A mi Ambrusunk az egri lehetett. Itt a név „de Agria” nem a helységet jelöli, sokkal inkább az egyházmegyét, ahonnan a diák jött. XV-XVI. században Túrkevi község az egri püspök jobbágyfaluja volt. Az erre érdemes papnövéndéket valószínűleg az egri egyházmegye küldte ki Krakóba tanulni, hogy magasabb képzettséget szerezzon. „Ambrosius de Turkewy”, vagy „Ambrosius de Agria” néven jegyezték fel aszerint, hogy az egyetemi írnok mit tartott fontosabbnak, a származási helyet vagy a kiküldő egyházmegye megjelölését.

Ebből arra lehetne következtetni, hogy ezek szerint Túrkevéen született, ez azonban egyáltalán nem biztos. Ugyanis a 15. századtól fogva szokás volt a szülőhelyet valamely közeli városhoz vagy nagyobb településhez kötni. Így az is lehetséges, hogy Ambrus pap nem Túrkevéen született, hanem talán épp Ványán. Nincs forrásunk arra vonatkozólag, hogy Ambrus mikor, és hol született.²⁹

Az viszont tény, hogy 1502 előtt Ambrus egyetemi hallgató volt Lengyelországban. Ez azt jelenti, hogy korábban el kellett végeznie az alsó és középfokú iskolázásnak megfelelő, ún. „septem artes liberales”-t, a hét szabad művészet anyagát, melyet hagyományosan két részre osztottak: triviumra és quadriviumra. A trivium, vagyis a három tantárgyra alapozott alsó fokú oktatás a dialektika, retorika és teológia tudományával ismertette meg a diákot, aki azonban tudós embernek készült, tovább ment a quadriviumra, ahol latin nyelven oktattak négy új tantárgyat: aritmetikát (számtant), geometriát (mértant), asztronómiát (csillagászatot) és musica-t (tehát zenét). De hogy hol tanult, melyik káptalani iskolában, nem tudjuk. Ha valóban túrkevei volt, akkor valószínűleg Egerben, hiszen Túrkeve a középkor óta az egri püspökséghez tartozott.

Ha Ványai születésű volt, akkor viszont Nagyváradra kellett mennie, mivel Ványa ebben az időben Békés megyéhez tartozott, Békés vármegye pedig a váradi püspökség

igazgatása alatt állt. Sokkal valószínűbb, hogy a váradi káptalani iskola tanulója volt, mert csak így tűnik logikusnak, miért oda tért vissza évekkel később, külföldi tanulmányait követően.³⁰

A XV. század második felétől kezdve a váradi káptalani iskola a kor legszínvonalasabb intézményei közé tartozott. Ilyen feltételek mellett Ambrus kiváló humanista műveltséget szerezhette. Az előírt tananyagon kívül, a diákoknak olvasniuk kellett a magyarországi humanista tudósok műveit is. A művészet elsajátítása után kerülhetett sor, hogy a diákok valamelyik külföldi egyetemen tanuljanak tovább. Magyarországnak, Mátyás halálát követően, egyetlen egyeteme sem volt. Több lehetőség közül választhattak. A társadalom felső rétegébe tartozók a drága, olasz humanista egyetemeket választották, a középréteg Bécsbe, míg a legszegényebbek Krakkóba mehettek továbbtanulni. Nem mintha Krakkó nem lett volna jelentős tudományos központ, csak nem tartozott a „divatos” egyetemek közé. Szellemi téren azonban, mint minden igazi humanista egyetem fellegvára volt a modern haladó eszméknek. Itt is az új, haladást képviselő humanista ideológia került ki győztesen, amely meghirdette a társadalom felszabadítását a feudális elnyomás alól. A humanista és huszita eszmék főképpen a társadalom alsó rétegeit hódították meg.³¹ Ilyen vegyes szférában tanult Ambrus, majd miután megszerezte a tudományos rendfokozatot valószínűleg a váradi egyházmegyébe tért vissza. Innen az 1500-as évek elején küldhették ki Ványára plébánosnak. Felmerülhet a kérdés, hogy egy ilyen tudós embert, miért pont erre a településre küldték ki? Kétféle magyarázatot adhatunk rá: talán épp azért került ide, mert ezáltal szülőfalujába térhetett vissza; illetve Ványa gazdasági fejlettsége szükségessé tette, hogy egy tanult pap kerüljön a plébániára. Ambrus érkezése táján, a XVI. század elején, már mezővárosi szintre emelkedett.

Közben elérkezett 1514 tavasza, mely nemcsak az ország életében hozott történelmi fordulatot, de Ványai Ambrus további pályafutását is nagyban meghatározta.

---

²⁶. Szerémi György: Magyarország romlásáról. Fordította: Juhász László; a bevezetést és a szövegmagyarázatokat írta Székely György. Bp.1979., 73-74.p.

²⁷. Istvánffy Miklós: A magyarok történetéből. Fordította: Juhász László. Bp. 1962., 53.p.

²⁸. Márki Sándor: Dózsa György. Bp. 1913., 203.p.

²⁹. Györffy Lajos: Ki volt Ványai Ambrus? In.: Kevi Kör. Túrkeve 1972., 6-12.p.

³⁰. Dévaványa nagyközség története. Szerkesztette Gaál József. Dévaványa 1978., 132-133.p.